

Gemeente Den Haag

Aldus besloten in de
raadsvergadering van

4 november 2004

rv 176
Dienst Stedelijke Ontwikkeling
DSO/2004.2658
RIS 120560_041029

Den Haag, 5 oktober 2004
Aan de gemeenteraad

De Griffier,

Voordracht tot aanwijzing van drie gemeentelijk beschermde stadsgezichten uit de wederopbouwperiode en uitbreiding van het beschermd stadsgezicht Zeeheldenkwartier.

Inleiding.

Het gemeentelijk monumentenbeleid is er mede op gericht om door middel van het aanwijzen van beschermde stadsgezichten de meest waardevolle buurten en wijken als cultureel erfgoed te behouden. Dit betekent overigens niet dat gesproken mag worden van een statische situatie. Doel van bescherming is immers geen bevrozing maar een geleide ontwikkeling waarbij in het altijd voortdurende transformatieproces behoud van de monumentale aspecten uitgangspunt is en deze waarden vroegtijdig en volwaardig meegewogen worden. Den Haag bezit veel en vaak hoogwaardige architectuur en stedenbouw waardoor forse drempels voor de selectie worden ingebouwd om juist die gebieden extra bescherming te geven die daadwerkelijk van boven gemiddelde betekenis zijn.

MIP Wederopbouw.

Met de brief aan de raadscommissie VBBS van 15 juni 1999 presenteerde de toenmalige wethouder VBBS het "Projectdocument Monumenten Inventarisatie Project (MIP) Wederopbouw 1945-1960" waarin de inhoud en werkwijze voor het totstandkomen van een dergelijke grootscheepse inventarisatie (vergelijkbaar met het in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw gerealiseerde MIP Jongere Bouwkunst 1850-1940) nader werd uiteengezet. Medio 2001 werd de inventarisatie, bestaande uit een negental cultuurhistorische wijkanalyses en 100 geselecteerde en beschreven gebouwen, voltooid. Het MIP Wederopbouw is gericht op het verkrijgen van kennis over de cultuurhistorische waarden van deze periode. Met deze kennis is het onder meer mogelijk verantwoorde keuzen te maken voor beschermingsvoorstellen uit deze periode. Dit laatste heeft haar uitwerking gekregen in de notitie "Beschermingsbeleid voor de Wederopbouw (1945-1965)". Deze notitie is op 5 januari 2004 ter kennisname aangeboden aan de commissie voor Verkeer, Scheveningen en Ypenburg. De notitie gaf geen aanleiding voor aan- of opmerkingen. In de notitie wordt onder meer voorgesteld om de procedure in gang te zetten voor de aanwijzing van een drietal gemeentelijk te beschermen stadsgezichten.

Drie Wederopbouw wijken.

Voor gehele stadswijken werden door de gemeente in de periode 1945-1965 stedenbouwkundige plannen opgesteld waarbij thema's als "licht, lucht en groen", de wijkgedachte, rationalisatie en volkshuisvesting sleutelwoorden waren. Nieuwe wijzen van verkaveling deden hun intrede, zoals de strokenbouw en stempelverkaveling. Die stadsdelen die voor deze periode het meest typerend zijn en waarvan de stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit het best is bewaard, komen in aanmerking voor bescherming. Een drietal gebieden blijkt aan de criteria te voldoen te weten: Mariahoeve, Vrederust-West (de Drevenbuurt) en de meest waardevolle bebouwingzone van de herbouw op basis van het wederopbouwplan Sportlaan-Zorgvliet van de hand van W.M. Dudok (zie bijlage 1). Van deze gebieden zijn toelichtingen vervaardigd, waarbij naast een omschrijving tevens de bijzondere waarden en motivatie voor plaatsing is opgenomen. De toelichtende omschrijvingen, alsmede kaartmateriaal met de exacte begrenzingen zijn als bijlage 3a, b en c meegezonden.

Zeeheldenkwartier.

Een bebouwingsstrook ten noordwesten van het smalle deel van de Laan van Meerdervoort, gelegen in een zone waar een aantal rijks- en gemeentelijke beschermde stadsgezichten elkaar raakt, blijkt bij juiste bestuuring van de officiële begrenzingen buiten de bescherming te liggen (zie bijlage 4). De strook grenst aan de rijksgezichten Centrum, Willemspark, Archipelbuurt, Zorgvliet, Duinoord en het gemeentelijke gezicht Zeeheldenkwartier. Deze stadsgezichten zijn in verschillende jaren aangewezen waardoor het kon gebeuren dat bij het trekken van grenzen voor één bepaald gebied er abusievelijk vanuit werd gegaan dat bepaalde delen al binnen de bescherming van een ander gebied lagen. Er zijn geen architectonisch-stedenbouwkundige of andere redenen geweest om deze strook eertijds bewust buiten het beschermende regime te houden. Er is ook nu geen aanleiding om deze zone blijvend buiten het aansluitende gebied van beschermde stadsgezichten te houden. De strook grens direct aan de noordwestelijke rand van het Zeeheldenkwartier. Derhalve wordt voorgesteld om het reeds aangewezen gemeentelijk beschermd stadsgezicht Zeeheldenkwartier naar het noordwesten uit te breiden zodat de bewuste strook hierbinnen komt te liggen.

Rechtsgevolg gemeentelijk beschermd stadsgezicht.

De aanwijzing is er op gericht om de waardevolle karakteristieken binnen een gebied in stand te houden en te versterken. Het in de Monumentenverordening Den Haag voorgeschreven instrument daarvoor is het "beschermend bestemmingsplan". De in de toelichting op de aanwijzing gedefinieerde waarden kunnen door middel van een dergelijk bestemmingsplan beschermd worden. Aanwijzing van een stadsgezicht leidt niet tot individuele bescherming van de bebouwing. Het instrument "beschermend bestemmingsplan" laat dynamiek en transformatie met respect voor de waardevolle karakteristieken toe. Het bestemmingsplan richt zich op het aangewezen beschermde stadsgezicht zelf, ontwikkelingen buiten een dergelijk gezicht spelen hierbij geen rol. In aanvulling op dit instrument wordt ook het beleid inzake "Bouwen en behouden in beschermde stadsgezichten" op het betreffende stadsgezicht van toepassing. Dit in 1999 vastgestelde beleid behelst de gedifferentieerde inzet van het instrumentarium op basis van een gebieds- of straatgewijze ordening op grond van het cultuurhistorisch gehalte van de bebouwing. Bij deze ordening wordt onderscheid gemaakt in drie ordes, te weten in hoogwaardig straatensemble (eerste orde), beeldondersteunend straatensemble (tweede) en afwijkende stedenbouwkundige structuur (derde). Dit beleid stelt voor de eerste en tweede orde het behoud van het bestaande gevelbeeld centraal en geeft - in geval nieuwbouw noodzakelijk is - richting aan de verschijningsvorm van deze nieuwbouw. In een gebied/-straat van de derde orde worden de soms in een beschermd stadsgezicht voorkomende sterk getransformeerde delen bedoeld. Hier bestaat zonder bijzondere beperkende architectonische regels de vrijheid tot nieuwbouw, uiteraard wel passend binnen de bepalingen van het bestemmingsplan c.q. de stedenbouwkundige randvoorwaarden en binnen redelijke eisen van Welstand. Bij de verdere uitwerking zal na afronding van de aanwijzingsprocedure voor de betreffende gebieden ordekaarten worden vervaardigd aan de hand waarvan op termijn de bestemmingsplannen in conserverende zin zullen worden aangepast en het welstandstoezicht aangescherpt.

Consequenties voor toezicht en handhaving.

Voor de effectuering van het hiervoor beschreven beleid is geen extra capaciteit nodig voor toezicht en handhaving. De benodigde extra inspanning op dit terrein is van een zodanige omvang dat dit binnen de bestaande organisatie kan worden opgevangen.

Gezien het vorenstaande stellen wij u voor het volgende besluit te nemen:

De raad van de gemeente Den Haag,

Gezien het voorstel van burgemeester en wethouders,

Besluit:

op grond van artikel 14 van de monumentenverordening Den Haag de wederopbouwstrook langs de Sportlaan-Segbroeklaan, Mariahoeve en de Vrederust-West (de Drevenbuurt) aan te wijzen tot gemeentelijk beschermd stadsgezicht en het reeds aangewezen gemeentelijk beschermd stadsgezicht Zeeheldenkwartier uit te breiden.

Aldus besloten in de openbare raadsvergadering van

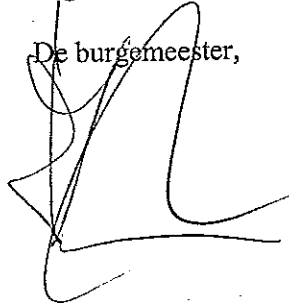
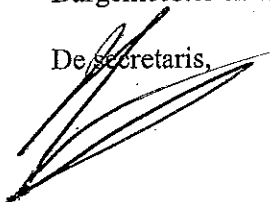
De griffier,

De voorzitter,

Burgemeester en wethouders van Den Haag.

De secretaris,

De burgemeester,

Bijlage 3c

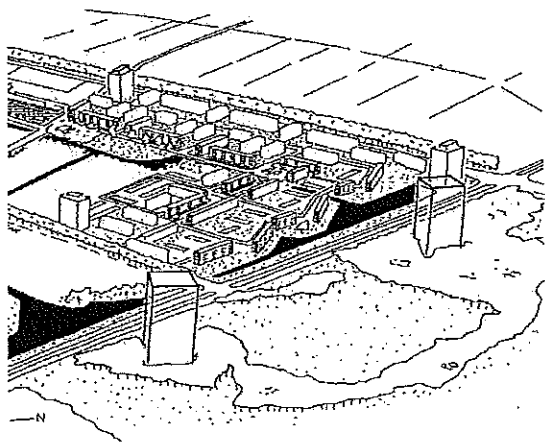
**Toelichting beschermd
stadsgezicht
Vrederust-West (Drevenbuurt)**

Vrederust-West (de Drevenbuurt)

De tussen 1956 en 1965 gerealiseerde Drevenbuurt is onderdeel van de wijk Vrederust dat is onderverdeeld in Vrederust-Oost (de Gaarden) en Vrederust-West (de Drevenbuurt). Het is de laatste wijk die als onderdeel van de grote stadsuitbreidingen in Den Haag-Zuidwest tijdens de wederopbouw werd aangelegd in het gebied van de Escampolder en de Uithofspolder. De aan de zuidzijde langs de gemeentegrens met Wateringen gelegen buurt wordt omsloten door de Erasmusweg, Lozerlaan, Melis Stokelaan, Doppersdreef, Schuttersdreef, Pachtersdreef en Beresteinlaan.

Inleiding

De hoofdopzet van Den Haag-Zuidwest, dat het grootste aaneengesloten, naoorlogse stadsdeel van Nederland zou gaan vormen, werd met het in 1949 door W.M. Dudok gepresenteerde structuurplan in grote lijnen bepaald. Dudoks structuurplan gaf op de eerste plaats richting aan de beëindiging van de stad. Alle tuinbouwgrond op het grondgebied van Zuidwest zou moeten verdwijnen. Ten behoeve van het verkeer plande hij, in aansluiting op de bestaande wegenstructuur, een stelsel van zeer brede verkeerswegen die aansloten op de belangrijke toegangswegen van Den Haag. De lineaire structuur van Den Haag, met lange verkeerswegen parallel aan de kust zette hij in het zuidwestelijke stadsdeel voort. Als scheiding tussen woonwijken waren brede groenstroken gedacht. Belangrijk was ook dat bestaande groengebieden met elkaar werden verbonden tot één groensysteem. Een grote verdienste van Dudok was dat hij de uitbreidingsplannen voor Zuidwest grotendeels liet aansluiten aan de bestaande wegenstructuur en de verkaveling van de polders waarin de wijken Morgenstond, Bouwlust en Vrederust zijn gebouwd. Deze pragmatische opstelling maakte het mogelijk in zeer korte tijd een nieuwe buurt bouwrijp te maken en te ontsluiten.

Vogelvluchttekening van Vrederust-West (de Drevenbuurt). De laatste wijk die als onderdeel van de grote stadsuitbreidingen in Den Haag-Zuidwest tijdens de wederopbouw werd aangelegd

Met de onteigening van gronden en verplaatsing van agrarische bedrijven ontstonden met de aanleg van Moerwijk en Morgenstond, de eerste wijken die in Zuidwest werden aangelegd, weinig problemen. De opoffering van tuinbouwgronden rond de dorpen Loosduinen en Wateringen zou in de planningsmachine van Vrederust wel een groot struikelblok gaan vormen. De tuinders vormden een sterke economische macht die op een relatief klein oppervlak een groot deel van de voedselvoorziening van Nederland verzorgde. Het dreigende verlies van tuinbouwgronden ten behoeve van woningbouw ontketende een felle strijd tussen de tuinders die zich met hand en tand verzetten tegen verplaatsing van hun florerende bedrijven en de gemeente Den Haag die zich genoodzaakt zag een oplossing te bieden aan de grote schare woningzoekenden. In het gevecht om de grond werd in een aantal gevallen tot aan de Kroon geprocedeerd tegen de onteigening van de grond. Het tuinbouwvraagstuk had niet alleen effect op Vrederust, maar hield in feite de complete stadsuitbreiding van Den Haag in zuidelijke en westelijke richting in de greep. De aanleg van de nieuwe woonwijken was met het 'schema tempo van aanleg' in de tijd uitgezet. Het was aanvankelijk de bedoeling om het plan voor Berestein en Vrederust-West te koppelen aan de besluitvorming omtrent Waldeck. Door de koppeling zou pas met de aanleg van Vrederust-West in 1958 gestart kunnen worden. De directeur van de dienst Stadsontwikkeling en Wederopbouw, P. Bakker Schut, vond dit scenario in 1953 onaanvaardbaar. De aanleg van Vrederust-West zou bespoedigd kunnen worden door de planprocedure los te koppelen van Waldeck. Dit leverde echter weer een nieuw probleem op in relatie tot de grens van de stad. De provincie hield vast aan een brede, groene buffer tussen het kassengebied en de woonwijken. Om toch met de voorbereidingen te beginnen, werden zowel de uitbreidingsplannen voor Vrederust-West als de aangrenzende wijk Berestein ingekort en koos men voor een brede groenstrook als beëindiging van de bebouwde stad. De Lozerlaan, die ten opzichte van de oorspronkelijke ligging meer naar het zuidwesten is verschoven, zou de definitieve grens van de bebouwing vormen. Het resterende gebied tot aan de gemeentegrens kreeg een open karakter ten behoeve van recreatie.

Ruimtelijke opzet

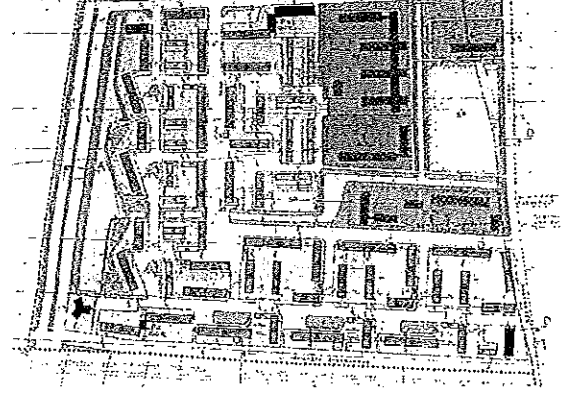
Vrederust-West en Vrederust-Oost vormen tezamen een langgerekte, rechthoekige wijk die wordt begrensd door de Melis Stokelaan, de brede groenstrook (deel uitmakend van het groene assenkruis van Zuidwest), de Erasmusweg en de Lozerlaan. De Beresteinlaan vormt de grens tussen Vrederust-Oost (de Gaarden) en Vrederust-West (de Drevenbuurt). Voor de uitleg van Vrederust-West werd voor een totaal andere opzet gekozen dan tot dan toe gebruikelijk was. De woningbouw zou hier voor het eerst in Den Haag in zijn geheel in systeembouw worden uitgevoerd. De gemeente Den Haag besloot voor de bouw ervan een continucontract af te sluiten met de NV Gembouw, die licentiehouder was van het systeem Rottinghuis. Door het continucontract was de aannemer verzekerd van voldoende afzet. Voor de gemeente betekende het contract dat binnen afgesproken termijnen bouwrijpe grond beschikbaar was. Deze contractuele binding had belangrijke consequenties voor de vormgeving van het uitbreidingsplan en het tempo van straataanleg. Bij het bouwsysteem Rottinghuis wordt gebruik gemaakt van grote gestandaardiseerde en geprefabriceerde elementen, die met behulp van loopkranen op de bouwplaats worden gemonteerd en op deze manier continubouw op grote schaal mogelijk

maken. De afmetingen, situering en groepering van de bouwblokken zijn in verband met de loop van de kraanroutes zo geplaatst dat het plan op een technisch en economische aanvaardbare manier kan worden gerealiseerd. Het plan werd in nauwe samenwerking tussen de ontwerper van de dienst Wederopbouw en Stadsontwikkeling, de aannemer en de architect van het bouwsysteem, de Groningse architect Frans Klein, ontwikkeld. Het stratenpatroon van de buurt werd dientengevolge in 1956 drastisch gewijzigd ten opzichte van het bestaande uitbreidingsplan uit 1955.

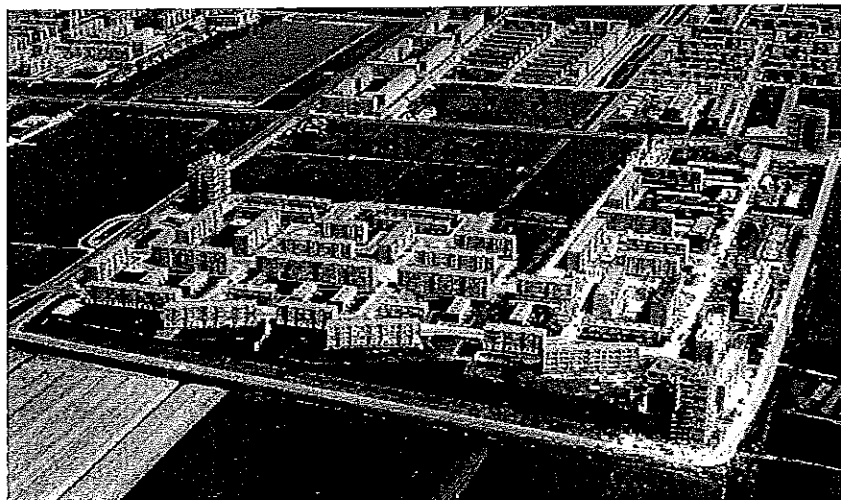
uitbreidingsplan uit 1955

sterk gewijzigd plan uit 1956

Deze wijziging werd, zoals gezegd, in de eerste plaats bepaald door de efficiënte route voor de bouwkransen, maar het is zeer waarschijnlijk dat ook verlevendiging van de verkaveling een motief geweest is. De buurt is opgebouwd rondom een singel die als voortzetting van de Gaarde is doorgezet. De singel, die in een eerder plan van de dienst Wederopbouw en Stadsontwikkeling een lineair karakter had, werd voorzien van een brede, bajonetvormige knik. Ten noorden van de singel is een buurtpark gesitueerd. De straten ten zuiden en westen van het park behoren tot het systembouwgebied.

De Drevenbuurt vlak na realisatie (opname 1965)

Door middel van het 'knippen' van bouwblokken en het laten verspringen van straten en bouwblokken is hier een open en dynamische verkaveling tot stand gebracht. De randen langs de Erasmusweg en de Lozerlaan kregen speciale aandacht. Het streven naar openheid en doorzicht – vanuit de buurt naar buiten en omgekeerd – heeft hier tot levendige stadsranden geleid. De buurt wordt gemarkeerd door drie hoge flatgebouwen die in een driehoek rond Vrederust-West zijn geplaatst: twee aan de Erasmusweg op de hoeken met de Beresteinlaan en de Lozerlaan, en één aan de Melis Stokelaan. De torens behoren niet tot de systeembouw Rottinghuis. Ze zijn ontworpen door architect C. Pet.

Groen en water

Hoewel in Vrederust-West geen grote plantsoenen of wijkparken zijn te vinden, wordt het beeld van de wijk toch bepaald door ruimte en groen. Door de gunstige ligging ten opzichte van De Uithof is bovendien volop recreatiegroen binnen handbereik. De groenstructuur valt grotendeels samen met de waterverbindingen. De singel langs de Schuttersdreef heeft over de gehele lengte boombeplanting. De Melis Stokelaan met de aangrenzende groenzone draagt in hoge mate bij aan het groene karakter.

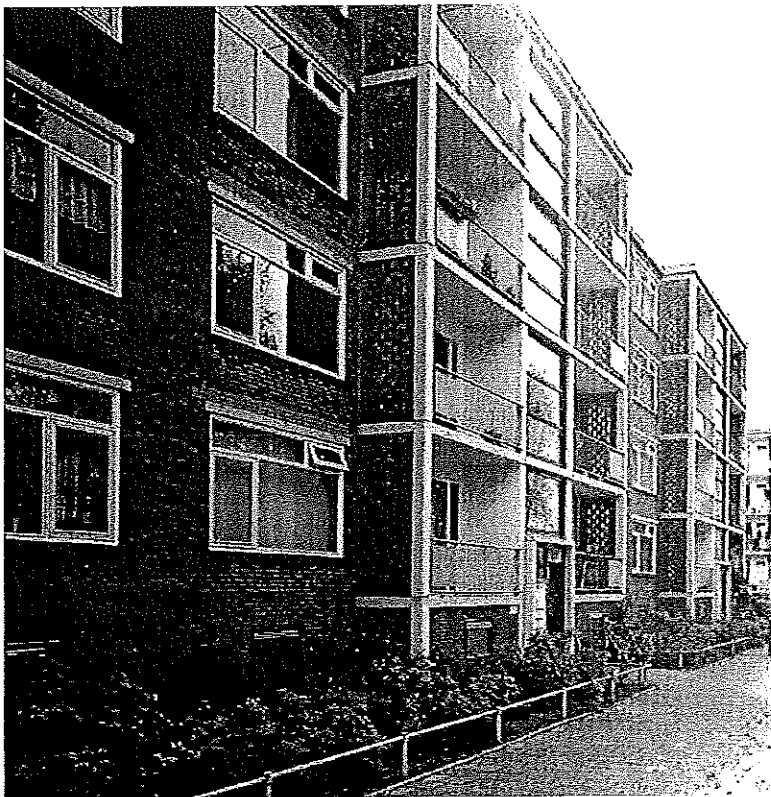

De groene rand langs de Lozerlaan met bijzondere verkaveling van de bouwblokken

De rand langs de Lozerlaan is, evenals langs het Randveen in Berestein, ontworpen als een brede waterpartij met een getande rand. Op het gras zijn bomen in kleine groepen bij elkaar geplaatst. De open verkaveling die in Vrederust-West is toegepast, heeft ertoe geleid dat het groen van voortuinen en plantsoenen naadloos overloopt in de ruimte tussen de stroken. De eengezinswoningen in de wijk hebben eigen tuinen aan de achterzijde, die door hagen van het openbare groen worden gescheiden.

Bebouwingsbeeld en architectuur

Het bebouwingsbeeld wordt niet alleen stedenbouwkundig maar ook architectonisch en bouwtechnisch bepaald door het toegepaste systeem Rottinghuis. De Groningse aannemer H. Rottinghuis was medeoprichter van de vereniging van systeembouwers en bedenker van het naar hem genoemde bouwsysteem. Rottinghuis wilde het bouwproces terugbrengen tot de montage van de essentiële elementen. Bij de uitwerking van zijn idee schakelde Rottinghuis de hulp in van ir. E. Corsmit uit Delft en zijn uit Groningen afkomstige vriend en architect Frans Klein. Het systeem is gebaseerd op montage van geprefabriceerde elementen voor vloeren en wanden. Deze werden door middel van een verrijdbare portaalkraan op de bouwplaats tot woningen gemonteerd. De verbindingen tussen de verschillende elementen werden in het werk gestort. De ruwbouw werd daarna van halfsteens metselwerk voorzien. Hierdoor verschilde het uiterlijk van de woningen weinig van traditionele bouw, hetgeen ook de bedoeling was. Architect Klein, verantwoordelijk voor het uiterlijk van de blokken, meende dat door het gebruik van baksteen systeembouw makkelijker te accepteren was. De waardering voor huizen met bakstenen gevels was in Nederland nog steeds groot en een praktisch voordeel was dat gemetselde buitengevels relatief goedkoop bleken en goede isolerende en esthetische eigenschappen hadden. Om toch een montage idee tot uitdrukking te brengen, maakte Klein gebruik van betonnen sierelementen als borstweringspanelen en balkonschermen.

Zorgvuldig gedetailleerde architectuur

Toen Klein door Rottinghuis gevraagd werd mee te werken aan de ontwikkeling van het systeem, stond hij aanvankelijk sceptisch tegenover het idee. Hij vreesde voor gebondenheid en eentonigheid in plattegrond en vormgeving. Omdat hij van begin af aan betrokken was bij de totstandkoming van het systeem kon rekening worden gehouden met afwisseling in plattegrond en uiterlijk. In de eerste tien jaar dat het bouwsysteem werd toegepast, veranderde het gevelontwerp regelmatig. Klein paste binnen één project ook afwisseling in de gevels toe.

Een bewijs voor de vele variatiemogelijkheden van het bouwsysteem wordt met Vrederust-West geleverd. De plaatsing van entrees, trappenhuisen, woonkamers en balkons zijn afgestemd op de ligging in het bouwblok en de oriëntatie op de zon. De verschillen in opbouw zijn door Klein op subtiele manier in het gevelontwerp opgenomen. De verkaveling is gevarieerd maar altijd open. Vanuit de bouwblokken, voor zover hiervan nog sprake is, zijn doorzichten naar buiten gecreëerd en omgekeerd wordt de voorbijganger diagonale zichtlijnen tot diep in de buurt geboden.

De woningen worden ontsloten door portieken en zijn in vier lagen op een onderbouw met bergingen geplaatst. De bouwblokken hebben een plat dak en variëren in lengte van 2 tot 4 portieken. Aan de Erasmusweg zijn ter afsluiting van de wijk lange bouwblokken aan pleintjes gesitueerd, gecombineerd met korte haakse blokken en stroken garages.

De verkaveling is gevarieerd maar altijd open

De andere beëindiging van de wijk aan de Lozerlaan bestaat uit schuin geplaatste blokjes aan een waterpartij. Langs de Dreef is winkelbebouwing opgenomen aan een vierkant pleintje en aan een lange straat. Bij de winkels zijn de woningen in plaats van op een halve verdieping van bergingen op een laag winkels geplaatst. De winkels zijn van betonnen luifels voorzien, plaatselijk uitgebouwd tot speels vormgegeven eilandetalages. De woningen zijn zoveel mogelijk op het zuiden en het westen georiënteerd. De portieken bevinden zich echter altijd aan de straatzijde. Daardoor zijn deze de ene keer

gecombineerd met balkons en de andere keer met de woonkamers. De balkons zijn voorzien van karakteristieke geperforeerde bakstenen zijwanden. Er zijn houten kozijnen toegepast. De balkonhekjes zijn van staal; tussen de verticale spijlen is telkens een vierkant metalen vlak met kruisvormige decoratie aangebracht.

Structurele en/of functionele veranderingen

In Vrederust-West is de oorspronkelijke opzet en architectuur nagenoeg ongeschonden bewaard gebleven. Het buurtwinkelcentrum heeft weliswaar een groot deel van haar functie verloren maar is met behoud van de architectonische karakteristiek deels verbouwd tot woningen. Wel hebben twee van de drie hoge woontorens een complete metamorfose ondergaan. De baksteengevels zijn achter pastelkleurig stucwerk verdwenen, het oorspronkelijke gevelbeeld is vervlakt en ook de horizontale geleding is niet langer zichtbaar.

Typering en bijzondere kwaliteiten:

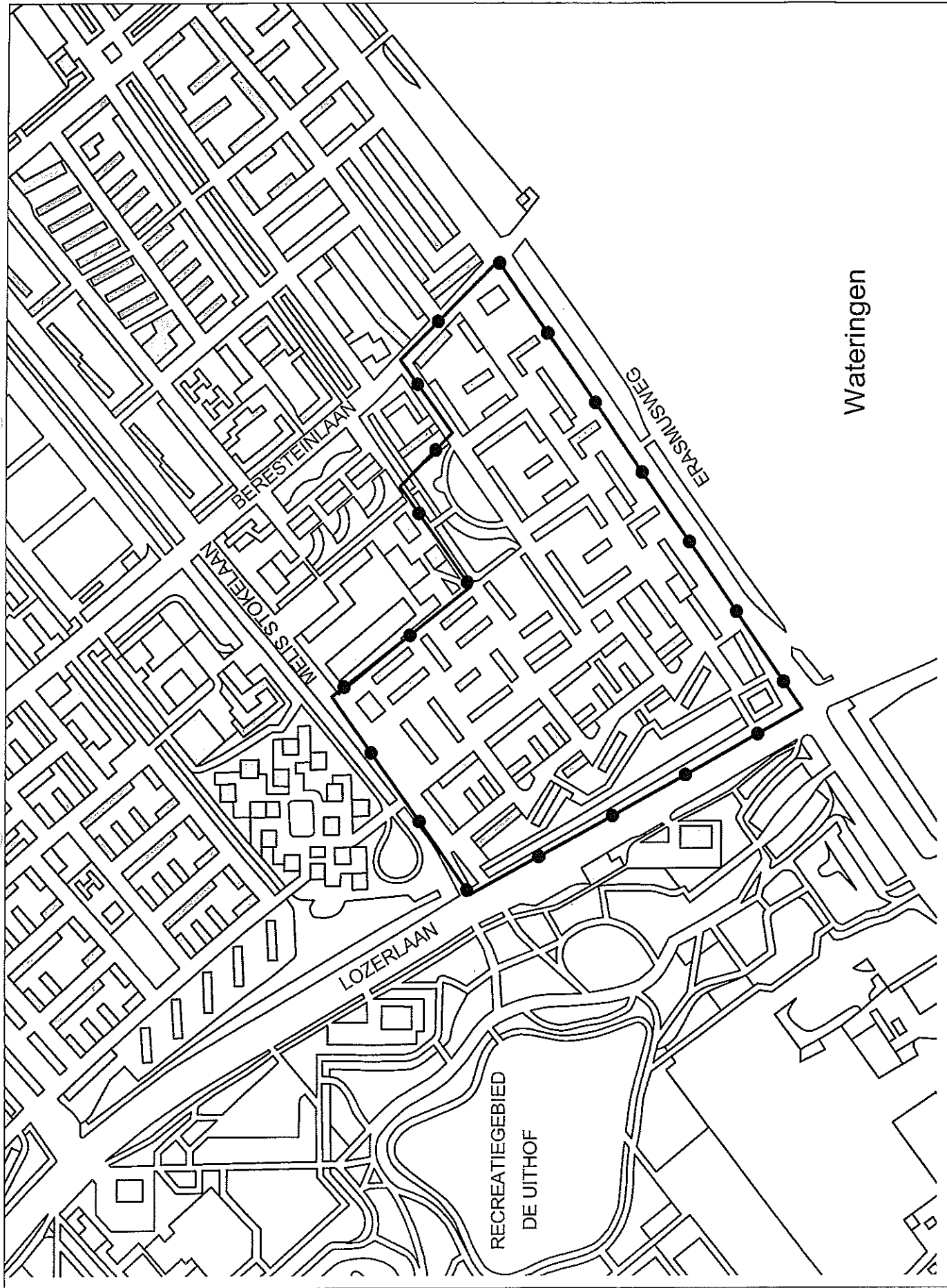
- > waardevol als eerste woonbuurt in Den Haag dat in zijn geheel in systeembouw werd uitgevoerd en typerend voor de innovaties in de volkshuisvesting van de naoorlogse wederopbouw
- > de samenhang tussen verkaveling, bebouwing en openbaar groen
- > de bijzondere beëindiging van de stadsrand bepaald door de waterpartijen en randbebouwing langs de Lozerlaan
- > de ook in detail nog goed bewaard gebleven oorspronkelijke architectuur

De vormtaal van het winkelcentrum De Dreef is kenmerkend voor de wederopbouw-architectuur.

Waardering

De aanleg van Vrederust-West betekende de voltooiing van de stadsuitbreidingen in Den Haag-Zuidwest en vormde tevens één van de architectonische- en stedenbouwkundig hoogtepunten ervan. Dit mede dankzij het contract met de NV Gembouw, licentiehouder van het systeem Rottinghuis. De open verkaveling en de hoge kwaliteit van de bebouwing van een groot deel van de Drevenbuurt wordt bepaald door de bouwtechnische eisen van het bouwsysteem én door architect Frans Klein, die het ontwerp van de woningen voor zijn rekening nam. Met de bouw van Vrederust-West werden de stadsuitbreidingen van Den Haag-Zuidwest op succesvolle wijze voltooid.

Wateringen

BERESTEINLAAN
MELISSTOKELAAN

ERASMUSWEG

LOZERLAAN

RECREATIEGEBIED
DE UITHOF